

Prevention Workers in the Olomouc Region – Analysis of Work Conditions

DOLEJŠ, M.

Department of Psychology, Philosophical Faculty, Palacky University, Olomouc, Czech Republic

Citation: Dolejš, M. (2009). Školní metodici prevence v Olomouckém kraji – analýza pracovních podmínek. *Adiktologie* (9)1, 44–51.

BACKGROUND: School prevention workers operate in basic and secondary schools. Their work involves methodological, coordination, counselling and informative activities in the field of the prevention of risk behaviours. **AIMS:** The research study focuses on school prevention workers and their role in school prevention. The study seeks to collect information about the work conditions, work needs, motives, values, and personal characteristics of school prevention workers in the Olomouc region. **SAMPLE:** The non-representative sample comprised 42 school prevention workers (37 women and 5 men). The focus group was attended by five prevention workers from pedagogical and psychological counselling centres in the Olomouc region. **METHODS:** The study involved the construction and administration of a test battery consisting of three methods: two standardised personality inventories, NEO-FFI and HO-MO-PO, and one screening questionnaire which was in-

tended to record basic data about the work conditions and needs of the individuals performing as school prevention workers. A focus group with the district prevention workers was held as part of the quantitative component of the study. **RESULTS:** The problems which the school prevention workers included in the study sample mostly deal with in their schools include those related to misbehaviour, relationships and cigarette smoking. In their work, they often apply methods used to identify risk pupils and students. The results from the NEO-FFI personality inventory suggest that school prevention workers tend to be emotionally stable, open to other people and new experience, ready to help and listen, conscientious, and oriented towards moral values. **CONCLUSION:** An understanding of the role and different aspects of the school prevention worker's performance and personality may help improve the quality and effectiveness of school prevention.

KEY WORDS: SCHOOL PREVENTION WORKER – TEACHER – RISK PHENOMENA – SCHOOL – PRIMARY PREVENTION

Submitted: 13 / AUGUST / 2008

Accepted: 26 / JANUARY / 2009

Address for correspondence: Martin Dolejš, MA / vdolek@atlas.cz / Department of Psychology, Philosophical Faculty, Palacky University in Olomouc, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc, Czech Republic

Školní metodici prevence v Olomouckém kraji – analýza pracovních podmínek

DOLEJŠ, M.

Katedra psychologie FF UP Olomouc

Cítace: Dolejš, M. (2009). Školní metodici prevence v Olomouckém kraji – analýza pracovních podmínek. *Adiktologie* (9)1, 44–51.

VÝCHODISKA: Na základních a středních školách působí školní metodici prevence (ŠMP). Jejich náplní práce je metodická, koordinační, poradenská a informační činnost v oblasti prevence rizikového chování.

CÍLE: Výzkumná studie je zaměřena na ŠMP a jejich roli ve školské prevenci. Studie má za cíl získat údaje o pracovních podmínkách, pracovních potřebách, motivech, hodnotách a osobnostních charakteristikách ŠMP v Olomouckém kraji. **SOUBOR:** Výběrový nereprezentativní soubor tvořilo 42 ŠMP (37 žen a 5 mužů). Ohniskové skupiny se zúčastnilo pět metodiků prevence působících v pedagogicko-psychologických poradnách Olomouckého kraje. **METODY:** V rámci studie byla sestavena a administrována testová baterie skládající se ze tří metod; dvou standardizovaných: osobnostní inventář NEO-FFI a HO-MO-PO a jednoho screeningového dotazníku, který měl za cíl zachytit základní údaje o pra-

covních podmínkách a pracovních potřebách jedinců vykonávajících roli školního metodika prevence. V rámci kvantitativní části byla realizována fokusová skupina s okresními metodiky prevence. **VÝSLEDKY:** ŠMP našeho souboru řeší na svých školách většinou kázeňské a vztahové problémy nebo problémy spojené s kouřením. Často využívají ve své práci metodiku způsobů na vyhledávání rizikových žáků a studentů. Na základě výsledků z osobnostního inventáře NEO-FFI lze představit profil ŠMP jako emocionálně vyrovnaného, otevřeného druhým lidem a novým zkušenostem, schopného pomáhat a naslouchat, svědomitého; orientovaného na hodnoty mravní. **ZÁVĚR:** Pochopení role, různých aspektů práce a osobnosti ŠMP může přispět ke zvyšování kvality a efektivity školské prevence.

KLÍČOVÁ SLOVA: ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE – PEDAGOG – RIZIKOVÉ JEVY – ŠKOLA – PRIMÁRNÍ PREVENCE

Došlo do redakce: 13 / SRPEN / 2008

Přijato k tisku: 26 / LEDEN / 2009

Korespondenční adresa: PhDr. Martin Dolejš / vdolek@atlas.cz / Katedra psychologie FF UP Olomouc, Křížkovského 10, 771 80 Olomouc

● 1 ÚVOD

Od roku 1989 došlo k prudkému rozšíření užívání návykových látek (Miovský, Zábranský, 2002) a následně k postupnému snižování věku experimentátorů s návykovými látkami (Mravčík et al., 2003, 2004). Reakcí na zvyšující se prevalenci uživatelů návykových látek je postupný rozvoj programů primární prevence jak ve školách a školských zařízeních (MŠMT, 2002), tak v nestátních zařízeních (např. Miovský et al., 2004). Za realizaci primární prevence rizikových jevů ve škole je zodpovědný školní metodik prevence (dále také ŠMP), který je zodpovědný za vypracování, realizaci a evaluaci Minimálního preventivního programu ve své škole, měl by mít přehled o možnostech a nabídkách preventivních programů v regionu a v neposlední řadě musí mít přehled o síti poradenských a léčebných zařízení. Pedagog – školní metodik prevence – pracuje na jedné straně s žáky (skupinově i individuálně), jejich rodiči, pedagogickým sborem a vedením školy, na druhé straně spolupracuje s institucemi a jedinci, kteří nejsou přímo součástí školy (pedagogicko-psychologické poradny, speciální pedagogická centra, lékaři, státní úředníci atd.).

Standardní činnosti pedagoga v roli školního metodika prevence můžeme rozdělit do několika základních bodů. ŠMP v první řadě vykonává metodickou a koordináční činnost, která spočívá v realizaci preventivních programů školy, dále koordinuje vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti primární prevence a v prevenci rizikového chování nebo zajišťuje spolupráci s orgány státní správy a odbornými pracovišti (Skácelová, 2006). Další základní činností je činnost informační, při níž ŠMP poskytuje cílovým skupinám (rodičům, žákům, pedagogům) informace o primární prevenci a sociálně nežádoucích jevech. Poslední skupinou činností ŠMP jsou činnosti poradenské. V rámci této skupiny ŠMP vyhledává a nabízí poradenství žákům s rizikem výskytu nežádoucího chování a poskytuje poradenské služby jim a jejich zákonným zástupcům (vyhláška č. 72/2005 Sb.). Ucelenou koncepci osobnostních předpokladů ŠMP podává Skácelová (2006), která rozdělila tyto předpoklady do tří skupin: (a) požadavky na odbornost (teoretické předpoklady a pedagogicko-psychologické dovednosti), (b) požadavky na sociální kompetentnost a (c) emocionální stabilitu.

Na přelomu roku 2006 a 2007 jsme realizovali výzkumnou studii, v níž jsme se pokusili popsat problémy spjaté s rolí školního metodika prevence. Práce vznikla ve spolupráci s evropským projektem „Prostor pro terciární vzdělávání a kooperaci subjektů v oblasti sociálně patologických jevů a sociální exkluze u dětí a mládeže v Olomouckém kraji (reg. č. CZ.04.1.03/3.2.15.1./0042). Projekt byl zaměřen na vzdělávání pedagogů, kteří vykonávají ve školských zařízeních roli ŠMP.

● 2 CÍLE STUDIE

Studie je zaměřena na základní výzkumné cíle, které při svém propojení umožňují vhléd do složité problematiky pedagogů působících v roli školního metodika prevence.

Cílem výzkumu bylo zjistit:

- Za jakých podmínek pracují pedagogové v pozici ŠMP?
- Jaké základní osobnostní charakteristiky tvoří osobnost jedince vykonávajícího roli ŠMP?
- K jakým kulturním a společenským hodnotám se hlásí, jaké postoje zastávají vůči sobě samým, vůči lidem a okolnímu světu?
- Jak si ŠMP představují ideálního ŠMP, který by působil na základní nebo střední škole?

● 3 SOUBOR

Výzkumná data potřebná pro zpracování studie byla získána v Olomouckém kraji. V roce 2006 v kraji bylo 383 škol prvního až třetího vzdělávacího stupně (ZŠ, SOŠ, SOU a G) s 90 817 studenty a 7 893 pedagogy (ČSÚ, 2007). Podle vyhlášky č. 72/2005 Sb. Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy musí na každé škole působit minimálně jeden školní metodik prevence, čímž by mělo být v Olomouckém kraji 383 pedagogů v pozici ŠMP. Byl vytvořen seznam škol, ze kterého bylo vybráno náhodně 125 škol. Vybraným školám, respektive školním metodikům prevence, byl zaslán dopis s žádostí o pomoc při výzkumné studii. S distribucí pomohli také metodici prevence působící v jednotlivých pobočkách pedagogicko-psychologické poradny Olomouckého kraje. Na svých pravidelných sezeních se školními metodiky prevence distribuovali celkem 25 baterií. Z celkového počtu 150 oslovených ŠMP se vrátilo 45 vyplněných testových sad, přičemž k zpracování mohli využít jen 42 sad, což je 11% návratnost z celého Olomouckého kraje.

Ve skupině 42 ŠMP bylo 37 žen a 5 mužů. Průměrný věk byl 41 let a 7 měsíců, přičemž nejvíce byly zastoupeny věkové skupiny 41–45 let a 46–50 let, ve kterých bylo 45 % všech dotazovaných. ŠMP dosáhli průměrně sedmnáctileté pedagogické praxe a roli školního metodika prevence vykonávali průměrně 4 roky a 11 měsíců. Nejvíce jedinců bylo zastoupeno ve skupinách 1–3 roky (19 probandů) a 4–6 let (13), ale 6 probandů roli školního metodika prevence vykonávalo déle než 10 let. Vysokoškolské vzdělání mělo 95 % ŠMP a jen 2 uvedli, že mají středoškolské vzdělání ukončené maturitou. Více než tři pětiny účastníků výzkumu uvedly, že pracují na základních školách, jedna pětina pracuje na středních odborných školách. Na gymnáziích a středních odborných učilištích pracuje jen jedna pětina probandů (Dolejš, 2007).

● 4 POUŽITÉ METODY

Použitá testová baterie se skládala ze tří testových metod: z jedné nestandardizované a dvou standardizovaných. První

metoda byla využita pro screeningový dotazník, který jsme si pro potřeby výzkumu vytvořili s cílem získat odpovědi na otázky, jež jsme si před výzkumem stanovili. Dotazník obsahoval 27 otázek, které zůstaly po redukci seznamu tvořeného 60 otázkami. Po vyhodnocení pilotního šetření byla provedena redukce počtu otázek. Šest otázek se týkalo osobních a pracovních charakteristik jedince (věk, pohlaví atd.). Zbýlých 21 otázek se týkalo pracovních podmínek školních metodiků prevence (hodinové dotace, spolupráce mezi pedagogy ve škole a s ostatními organizacemi, výskyt sociálně nežádoucích jevů ve škole a obraz ideálního ŠMP). V dotazníku byly využity tři způsoby jak na položené otázky reagovat. ŠMP tak mohli přiléhavěji odpovídat (nabídka odpovědí, dopsání několika slov nebo čísel, vyznačení na pěti, respektive sedmibodové stupnici) (Dolejš, 2007). V poslední otázce dotazníku byla probandům pokládána otázka týkající se vlastností ideálního školního metodika prevence. Zkoumané osoby měly na ose tvořené dvěma póly zaznamenat svůj výběr do pětibodové stupnice. Samotné stupnice jsme převzali z příručky k osobnostnímu inventáři NEO (Hřebíčková, Urbánek, 2001, p. 45).

Druhou metodou byl osobnostní inventář NEO-FFI, který je tvořen pěti dimenzemi – neuroticismus, extraverte, otevřenost vůči zkušenostem, přívětivost a svědomitost (Hřebíčková, Urbánek, 2001). Třetí metodou byl standardizovaný dotazník na zjišťování hodnotové orientace, postojů k hodnotám a motivačních prostředků k výkonu dotazovaných (HO-PO-MO), který je složen ze tří subtestů – hodnotová orientace (HO), postoje k hodnotám (PO) a motivační prostředky k výkonu (MO) (Vonkomer, 1992).

V kvalitativní části studie jsme použili metodu ohniskových skupin (Morgan, 1997), které se zúčastnilo pět metodiků prevence působících v pedagogicko-psychologické poradně (PPP) Olomouckého kraje. V Olomouckém kraji existuje pět PPP, ve kterých působí pět metodiků prevence. Ohnisková skupina měla za cíl zvýšit kvalitu a zpřesnit data získaná z testové baterie.

● 5 ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT

Výsledky z použitých psychodiagnostických metod byly zpracovány v souladu s manuály jednotlivých metod. Pro kvantitativní výsledky jsme použili základní deskriptivní statistiku.

Z ohniskové skupiny byl pořízen zvukový záznam, který byl převeden do textové formy. V této souvislosti byly vytvořeny tematické skupiny (například osobnostní charakteristiky ŠMP atd.), do kterých byly rozděleny jednotlivé výpovědi zkoumaných osob a tyto celky byly následně analyzovány.

Výzkumníci získali od účastníků skupiny informovaný souhlas.

● 6 VÝSLEDKY

● 6 / 1 Dotazníkové šetření

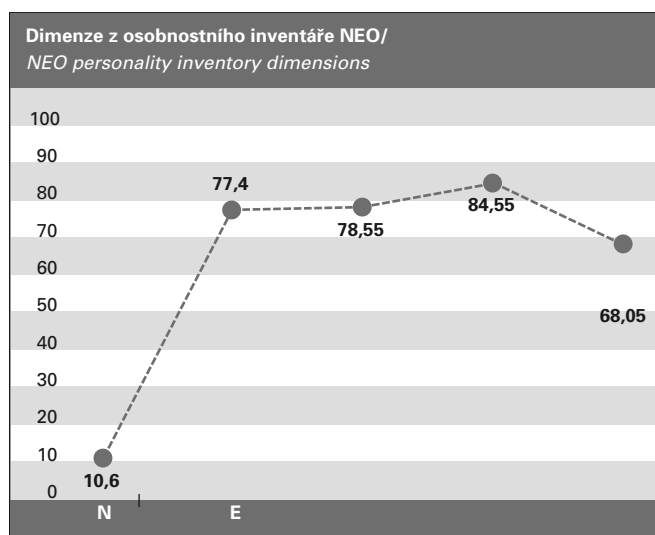
Základní pracovní pozicí probandů ve školských zřízeních byla pozice pedagoga. Kombinace pedagoga a ŠMP se objevila

v 64,3 procentech a kombinaci pedagog, školní metodik prevence a výchovný poradce uvedlo 31 procent dotázaných. Probandi byli dotazováni na to, co rozhodlo o tom, že vykonávají roli ŠMP. Většinou zazněly dva faktory a většinou to byla kombinace faktorů – práce jim byla přidělena vedením školy (36,2 %), nebo ji přijali pro své vlastní osobnostní charakteristiky (22,4 %) a vzdělání (24,1 %). Ke kvalitnímu a efektivnímu vykonávání role ŠMP by potřebovali mít oficiálně vymezeno 2–5 hodin týdně (průměrně 3,24), ale realita prokazuje, že oficiálně mají vymezeno průměrně 0,44 hodiny týdně. ŠMP často řeší problémy týkající se různých forem agresivního chování, kázeňských přestupků a kouření. Méně už řeší rodinné problémy, drogy a krádeže. K vyhledávání sociálně patologických jevů u dětí využívají školní metodici prevence různé metody. Každý uvedl, že se ve své praxi opírá o dvě až tři metody. Nejčastěji jde o různé formy „mluveného slova“ (rozhovory se žáky atd.), druhou nejčastější skupinou metod jsou metody „tužka-papír“ (ankety, screeningové dotazníky, sociometrické metody, volné psaní atd.). Probandi dále uváděli, že využívají také různé hry, sociálně komunikační techniky a někteří i schránky důvěry. Dále byli probandi dotazováni, z koho je složen tým, který řeší sociálně patologické jevy vyskytující se ve škole. Ve 38 týmech z celkového počtu 42 je zastoupen ředitel, resp. ředitelka školy. ŠMP působí v 34 týmech ze 42, což je více než v 80 procentech. Tým bývá doplněn školním psychologem, hlavním vychovatelem nebo pedagogem, který nezastává jinou roli než pedagogickou. Ve 12 případech probandi uvedli, že jejich tým je složen z ředitele školy, zástupce ředitele, výchovného poradce, školního metodika prevence a třídního učitele. S tím souvisí další důležitý fakt, že jen 19 ŠMP je velmi často přizváno k řešení sociálně negativních jevů, dvacet probandů je přizváno pouze v některých případech a tři ŠMP jsou zváni jen velmi málo. Probandi obvykle spolupracují s více než dvěma institucemi a většinou jde o různé typy poraden (PPP, poradna pro rodinu atd.), policii (městská a Policie ČR) a městské nebo obecní úřady (odbory). Do popředí se pomalu dostává spolupráce s regionálními nízkoprahovými organizacemi, jako je K-centrum, P-centrum atd. Objeví-li se na škole závažný sociálně patologický jev, dotazovaní nejčastěji kontaktují poradny – celkem se tak stalo ve 24 případech. Šest dotazovaných odpovědělo, že kontaktují policii, respektive městské (obecní) úřady.

V dotazníku byli probandi dotazováni na vzájemnou spolupráci a komunikaci s kolegy a rodiči. Na sedmibodové stupnici odpovědělo 35 probandů, že se snaží své kolegy vždy informovat o preventivních a sociálních aktivitách, které připravují pro děti. Zbýlých 13 probandů informuje své kolegy jen někdy. Kolegové se do aktivit připravovaných školním metodikem prevence zapojují vždy jen u 11 probandů. Odpověď „někdy ano/ne“ uvedlo 28 probandů a tři probandi sdělili, že kolegové se nikdy nezapojují do aktivit.

Velmi dobrou spolupráci s rodiči uvedlo sedm probandů. Na druhé straně však tři probandi uvedli, že spolupráci s rodiči vnímají jako velmi špatnou. Ostatní probandi (32) vyznačili na stupnici, že jejich spolupráce s rodiči je průměrná.

Probandi byli dotazováni, jaké jsou vlastnosti ideálního ŠMP. Výsledky nejlépe prezentuje graf 1. Lze říci, že ideální školní metodik by měl být podle dotazovaných školních metodiků prevence: N (neuroticismus) – hlavně klidný, vyrovnaný, sebejistý; E (extroverze) – aktivní, optimistický, s orientací na druhé lidi; O (otevřenost vůči zkušenosti) – tvořivý ve své práci, schopný pokrokových a originálních řešení; P (přívětivost) – laskavý, dobrosrdečný, pro druhé lidi oporou; S (svědomitost) – spolehlivý, pracovitý, přesný.

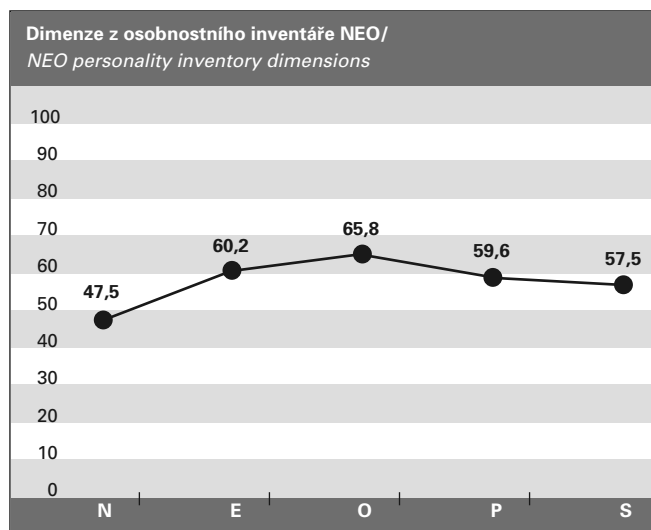

Graf 1 / Graph 1
Scatter ideálního školního metodika prevence /
Ideal school prevention worker – a scatter diagram
●-----● Ideální ŠMP / Ideal school prevention worker

● 6 / 2 Osobnostní inventář

Osobnostní inventář pomohl lépe pochopit osobnostní charakteristiky lidí vykonávajících roli školního metodika prevence. V dimenzi neuroticismus byl nejmenší rozdíl mezi skupinou probandů a normami pro českou populaci. Průměrná hodnota v percentilech byla 47,5. (Me 45,5; modus 39). V druhé dimenzi (extroverze) probandi dosáhli již většího rozdílu 10,17 percentilu od průměrné hodnoty české populace a dosáhli tedy na hranici 60,2 percentilu (Me 61,5; modus 52). Největšího rozdílu dosáhla výzkumná skupina ve škále otevřenosti vůči zkušenosti, kde průměrná hodnota byla 65,79 percentilů (Me 70; modus 64 a 75). Ve škále přívětivost dosáhli školní metodici prevence 59,55 percentilů (Me 58; modus 58). Poslední dimenzí je svědomitost, kde výzkumná skupina dosáhla druhého nejmenšího rozdílu. Průměrná hodnota v této škále je 57,5 percentilů

(Me 58; modus 45, 58 a 67). Souhrnné informace o jednotlivých dimenzích jsou uvedeny v grafu 2.

Graf 2 / Graph 2
Scatter školního metodika prevence /
Real school prevention worker – a scatter diagram
●-----● Reálný ŠMP / Real school prevention worker

● 6 / 3 HO-MO-PO

Dotazník zjišťující hodnotové orientace má pět škál. Nejnižší hodnoty probandi dosáhli v hodnotové orientaci estetické (30,49 percentilu) a v hodnotové orientaci sociální (29,76 percentilů). Naopak nejvyšší průměrné hodnoty dosáhla výzkumná skupina v hodnotové orientaci mravní (75,15 percentilů). Ve zbylých dvou škálách dosáhli velmi podobné hodnoty, jako dosahuje česká populace průměrně. Druhým dotazníkem metody HO-MO-PO je dotazník zjišťující postoje k hodnotám, který má již osm škál. Zde jsme zaznamenali zvýšené hodnoty u postojů k hodnotám mravním a k hodnotám zdraví. U postojů k hodnotám mravním je to 87,29 percentilů a u postojů k hodnotám zdraví je to 63,05 percentilů. O šest až sedm percentilů jsou zvýšené postoje k hodnotám ekonomickým, sociálním a k disciplíně. Na druhou stranu nejnižšího výsledku dosáhli probandi ve škále postoje k hodnotě populární písně (16,73 percentilů). Snížená průměrná hodnota byla i ve škále postoje k hodnotám vědeckým, kde probandi dosáhli 45,51 percentilů. Poslední částí HO-MO-PO je dotazník na poznávání váhy motivačních prostředků. První skupina obsahuje pět škál, kde průměrná hodnota přesáhla průměr české populace o více než 15 percentilů. Jde o škály uspokojování zájmů (o 36,83 percentilů vyšší), prožívání dosahovaných výsledků (o 25,37 percentilů vyšší), prožívání vlastního přínosu snahy pro společnost (o 19,37 percentilů vyšší) a prožívání uznání spolupracovníků (o 15,56 percentilů vyšší). Druhá skupina

je tvořena čtyřmi škálami nepřesahujícími průměr české populace o více než 15 percentilů a méně než 15 percentilů. V této skupině se nacházejí tyto škály: odměna za práci (o 8,05 percentilů vyšší), prožívání uznání od nadřízeného (o 1,59 percentilů vyšší), vliv pracovních podmínek (o 8,56 percentilů nižší) a volnost režimu práce (o 11 percentilů nižší). V poslední skupině jsou dvě škály, na nichž probandi dosáhli nižších průměrných hodnot o více než 15 percentilů. Jedná se o tyto škály: postup v práci (o 18,85 percentilů nižší) a prožívání soutěživosti (o 29,39 percentilů nižší).

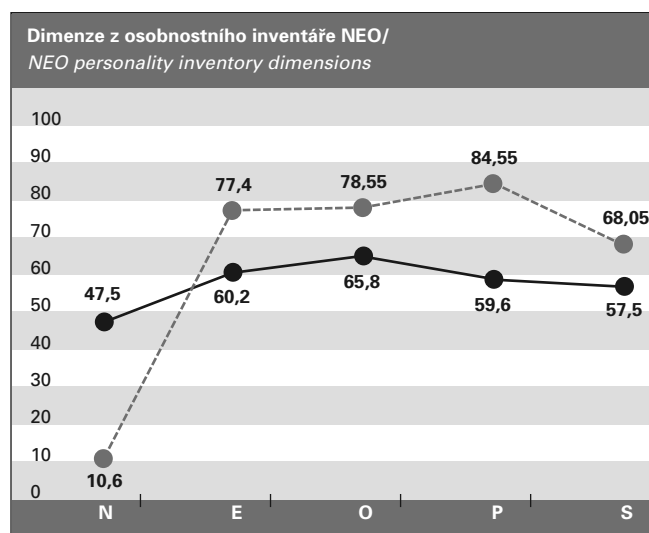
● 6 / 4 Ohnisková skupina

Ohnisková skupina přinesla velmi mnoho doplňujících informací. Pro lepší přehled zde uvedeme výčet těch nejdůležitějších, jež jsme mohli analyzovat z diskuze a názorů metodiků prevence, kteří pracují v pedagogicko-psychologických poradnách. Metodici prevence nevědí přesně, kolik ŠMP spadá do jejich kompetence, neboť oni nejsou jejich nadřízenými, ale jen pomocným a poradním orgánem. Účastníci ohniskové skupiny se shodli, že lze ŠMP rozdělit do tří skupin – do skupiny aktivních se zájmem o problematiku, do skupiny nebojkotujících s občasnou aktivitou v oblasti a do skupiny nespolupracujících, bez zájmu. Domnívají se, že ve velké míře tuto činnost vykonávají ženy, a to asi v poměru 1:10, přičemž většina školních metodiků prevence disponuje vysokoškolským vzděláním. Těžko se účastníkům skupiny vymezovaly osobnostní charakteristiky těch ŠMP, s nimiž spolupracují. Obecně si ale myslí, že ŠMP je aktivní, extravert, sdílný, otevřený, komunikativní, citlivý, se smyslem pro humor a řízení organizace. Nejčastěji se na metodiky prevence z PPP obracují s výchovnými, kázeňskými a vztahovými problémy (také s tím, že jsou třídy, které jsou vyhlášené špatnou pověstí, vyrušují, nerespektují učitele, špatně se tam učí). S menší frekvencí se objevují problémy s drogami a šikanou („šikana, to už je extrém“). Občas jsou také kontaktováni kvůli minimálním preventivním programům a grantům. Podle metodiků prevence působících v PPP se ve školách nejčastěji řeší vztahové a kázeňské problémy a také problémy s kouřením cigaret („já myslím, kouření vcelku je takový pořád“). Účastníci se shodli na tvrzení, že některé podmínky pro vykonávání funkce školního metodika prevence nejsou nejlépe nastaveny. Myslí si, že se dnes takováto role týká zejména administrativní práce a méně prevence. Dále se domnívají, že spolupráce s kolegy na škole je nedostačující a že by ŠMP měli mít oficiálně vymezený čas pro výkon této role, a proto i snížený pracovní úvazek.

● 6 / 5 Křivka ideálního a reálného školního metodika prevence

V grafu 3 uvádíme křivku ideálního školního metodika prevence podle našich dotazovaných ŠMP a křivku, kterou jsme vytvořili na základě výsledků z osobnostního inventáře

NEO. Reálně jsou školní metodici prevence méně odlišní od české populace, než by tomu bylo u ideálního školního metodika prevence. Nejvyššího rozdílu bylo dosaženo u škály neuroticismus, kde byl rozdíl mezi ideálním a reálným 36,9 percentilů. Naopak nejmenší rozdíl lze vidět u škály svědomitost, kde rozdíl dosáhl jen 10,55 percentilů.

Graf 3 / Graph 3

Scatter ideálního a reálného školního metodika prevence /
Ideal and real school prevention worker – a scatter diagram

- - - - - ● Ideální ŠMP / Ideal school prevention worker
- - - - - ● Reálný ŠMP / Real school prevention worker

● 7 DISKUZE

Zastavíme se u několika úskalí, která se během realizace studie vyskytla. Úvodní fáze, tj. příprava studie, proběhla podle plánu. Testová baterie byla sestavena tak, aby nám poskytla dostačující data umožňující popsat ŠMP za využití kvalitativních i kvantitativních metod. Screeningový dotazník byl vytvořen na základě seznamu 60 otázek, z nichž bylo vybráno 27, které umožnily lepší vhléd do naší problematiky. Výběr otázek byl proveden na základě reakce dvou ŠMP, kteří se k otázkám vyjadřovali před samotným sběrem dat, a na základě cílů našeho výzkumu. Dodržen byl i požadavek patnácti minut určených pro administraci každého dotazníku. Aby byly ze screeningového dotazníku odstraněny nejasnosti a aby došlo k jeho zkvalitnění, otestovali jsme jej v pilotní fázi.

Hlavní omezení prezentovaných dat spočívá v nízké návratnosti dat. Vyplněnou testovou baterii z 200 rozeslaných vrátilo 42 ŠMP (11 %). Výsledky nelze považovat za reprezentativní. Testové baterie vyplnili nejspíše jen motivovaní ŠMP. Výzkumný tým se nicméně domnívá, že i navzdory nižšímu počtu zúčastněných probandů jsou data zajímavá a umožňují základní vhléd do celé problematiky.

Pozitivním zjištěním je, že ŠMP využívají různé metody pro vyhledávání nežádoucího rizikového chování, jako je nevhodné chování, šikana, zneužívání alkoholových a nealkoholových drog. ŠMP se také snaží komunikovat s dalšími institucemi, které v této oblasti působí.

Dalším identifikovaným problémem jsou časové dotace, které ŠMP mají pro vykonávání této role vymezené. Dotazování pedagogové měli v průměru oficiálně vymezených necelých 30 minut, přičemž by podle jejich vyjádření potřebovali tři až pět hodin. Žádné nebo nízké finanční ohodnocení (které je navíc podmíněno absolvováním studia k výkonu specializovaných činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů v minimální délce 250 vyučovacích hodin dle vyhlášky č. 317/2005 Sb.) může s předchozím faktorem nedostatečné časové dotace působit na ŠMP demotivačně.

Pokud bychom se zastavili u výsledků, získaných osobnostním inventářem NEO-FFI, v obecné rovině můžeme říci, že ŠMP dopadli „lépe“, než je česká norma ve všech pěti škálách a ve škále otevřenost novým zkušenostem a ve škále svědomitost to bylo o několik percentilových bodů. Od ŠMP jsou ze strany společnosti a zaměstnavatelů požadovány takové osobnostní rysy, jako jsou: emoční stabilita, flexibilita, altruismus, otevřenost atd. Výsledky našeho výzkumu ukazují, že roli ŠMP vykonává více než 65 % pedagogů s požadovanými osobnostními rysy. Z výsledku použitého osobnostního inventáře můžeme vyvodit několik osobnostních charakteristik: ŠMP jsou emočně stabilnější, klidnější, vyrovnanější atd. ve srovnání s průměrnými hodnotami české populace podle Hřebíčkové a Urbánka (2001). V druhé dimenzi (extroverze) probandi dosáhli již většího rozdílu 10,17 percentilu od průměrné hodnoty české populace, tedy na hranici 60,2 percentilu (Me 61,5; modus 52). Ze získaných údajů můžeme o výzkumné skupině přemýšlet jako o jedincích, kteří jsou sebejistější, aktivnější, hovornější a energičtější. Největšího rozdílu dosáhla výzkumná skupina ve škále otevřenost vůči zkušenosti, kde průměrná hodnota byla 65,79 percentilů (Me 70; modus 64 a 75). Probandy můžeme chápat jako osoby citlivější jak k vlastnímu prožívání, tak i k druhým lidem. Jde o jedince, kteří jsou připraveni převzít nové sociální, etické a politické hodnoty. Ve škále přívětivost dosáhli ŠMP o 9 percentilů více, než je průměrná hodnota české populace. Jedince lze charakterizovat jako altruisticky založené osoby, které se dokážou chovat k druhým lidem vlídně a laskavě. Jde o jedince, kteří chtějí pomáhat ostatním. Poslední dimenzí je svědomitost, kde výzkumná skupina dosáhla druhého nejmenšího rozdílu. Průměrná hodnota v této škále je 57,5 percentilů (Me 58; modus 45, 58 a 67). O jedincích je možno říci, že jsou vytrvalí, cílevědomí, spolehliví, disciplinovaní a pořádkumilovní.

U druhé standardizované metody byly percentilové rozdíly mezi výběrovým souborem a průměrnou českou populací u některých dimenzí statisticky významnější,

a to na hladinách $\alpha = 0,05$ a $0,01$. Podíváme-li se na dotazník „MO“, zjistíme, že typ zaměstnání, tedy profese pedagoga, ovlivňuje například dimenzi „možnost postupu v zaměstnání“. V této dimenzi byli zkoumaní jedinci průměrně o více než 18 percentilových bodů pod průměrem populace. Jedním z možných vysvětlení je, že české školství a hlavně první tři vzdělávací stupně neumožňují rozsáhlé kariérní postupy. Můžeme tedy říci, že naši probandi nejsou motivováni k pracovnímu výkonu možným profesním postupem. Profese pedagoga je často chápána jako profese, při které se předávají mravní a etické hodnoty. ŠMP z této studie měli zvýšené průměrné hodnoty ve škálách „postoje k hodnotám mravním“ a „hodnotová orientace mravní“, a to o více než 25 percentilových bodů. Jde tedy o jedince, kteří se snaží žít podle společenských norem, hodnot a pravidel a tyto nepsané zákony předávat dalším generacím. Můžeme se domnívat, že výsledek není pro společnost ničím mimořádně zajímavým. My se však domníváme, že zjištěné údaje mají význam v tom, že pedagogové skutečně mravní a společenské hodnoty žákům předávají. Za zásadní považujeme především výsledky, které přinesl screeningový dotazník, zejm. požadavky na zlepšení pracovních podmínek (oficiální čas na vykonávání povinností ŠMP, lepší spolupráce s kolegy v pedagogickém sboru atd.). Využitelná mohou být též data o motivech, které ŠMP preferují. Ty lze využít například k cílenější motivaci pedagogů vykonávajících roli ŠMP. Závěry naší studie mohou využít například organizace, které budou připravovat vzdělávací kurzy pro jedince vykonávající tuto školní roli. Využití je může také vedení školy, které na základě této analýzy může nastavit podmínky tak, aby ŠMP svou práci vykonávali co nejefektivněji.

● 8 ZÁVĚR

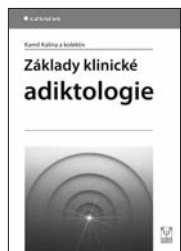
Roli ŠMP vnímáme jako klíčovou v nastaveném systému prevence rizikového chování. ŠMP našeho souboru většinou na svých školách řeší kázeňské problémy, vztahové a problémy spojené s kouřením. Často ve své práci využívají metodiku způsobů vyhledávání rizikových žáků a studentů. Na základě výsledků z osobnostního inventáře NEO-FFI lze říci, že námi zkoumaný soubor ŠMP jsou emocionálně vyrovnaní, otevření druhým lidem a novým zkušenostem, schopní pomáhat a naslouchat lidem, svědomití v pracovních činnostech; jsou orientováni na hodnoty mravní, což můžeme chápat tak, že preferují dodržování zákonů, příkazů a dokážou se podřídit společenským normám. Mají zájem o mravní stránku společnosti a o zdraví lidí ve společnosti. Dle zjištění nejsou ŠMP motivováni ke svému pracovnímu výkonu soutěživostí a profesní kariérou. Na druhou stranu jsou ve velké míře motivováni snahou uspokojovat své osobní a profesní zájmy (koníčky, profese pedagoga a další).

LITERATURA / REFERENCES

- ČSÚ (2007). ČSÚ WWW user survey. (n.d.). Retrived January 15, 2007, from M. Dolejš, *Analýza potřeb školních metodiků prevence v Olomouckém kraji*. Olomouc: FF UP Olomouc.
- Dolejš, M. (2007). *Analýza potřeb školních metodiků prevence v Olomouckém kraji*. Olomouc: FF UP Olomouc.
- Hřebíčková, M., Urbánek, T. (2001). *NEO pětifaktorový osobnostní inventář* (podle NEO Five-Factor Inventory P. T. Costy a R. R. McCraee). Praha: Testcentrum ([http://www.olomouc.czso.cz/xm/ediciplan.nsf/t/3E004A02C4/\\$File/7101060901.xls](http://www.olomouc.czso.cz/xm/ediciplan.nsf/t/3E004A02C4/$File/7101060901.xls)).
- Miovský, M., Zábanský, T. (2002). Přehled výsledků studie provedené s uživateli nelegálních psychoaktivních látek: kvalitativní analýza. *Adiktologie*, Suppl. 1(1), 41–75.
- Miovský, M., Miovská, L., Trapková, B. (2004). Projekt evaluace komunitního primárněpreventivního programu. *Adiktologie*, (3)3, 236–255.
- Morgan, D. L. (1997). *Focus groups as qualitative research*. London: Sage (2nd Edition).
- Mravčík, V., Korčíšová, B., Lejčková, P., Miovská, L., Škrdlantová, E., Petroš, O., Sklenář, V., Vopravil, J. (2005). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2004*. Praha: Úřad vlády ČR.
- Mravčík, V., Zábanský, T., Korčíšová, B., Bejčková, P., Škrdlantová, E., Štastná, L., Macek, V., Petroš, O., Gajdošíková, H., Miovský, M., Kalina, K., Vopravil, J. (2003). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice za rok 2002*. Praha: Úřad vlády ČR.
- MŠMT (2002). *Evaluace a diagnostika preventivních programů*. Praha: MŠMT. (Retrieved June 25, 2008, from <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/prevence/valuace.pdf>, p. 11).
- Skácelová, L. (2006). Standardní činnosti školního metodika prevence (ŠMP) (p. 14–17). In B. Janíková, T. Daněšková (Eds.), *Učební texty ke specializačnímu studiu pro školní metodiky prevence*. Praha: Centrum adiktologie.
- Vonkomer, J. (1992). *Dotazník na zisťovanie hodnotových orientácií, postojov k hodnotám a motivácie výkonu – příručka*. Bratislava: Psychodiagnostika.

ZÁKLADY KLINICKÉ ADIKTOLOGIE

KNIHY

Kamil Kalina a kolektiv

Adiktologie je multidisciplinární obor, který se zaměřuje na prevenci, léčbu a výzkum užívání návykových látek a jiných forem potenciálně závislostního chování, jejich dopadů na jedince a na společnost a na sociální reintegraci osob, které v důsledku takových forem chování strádají. Klinická adiktologie zužuje ohnisko na témata relevantní pro přímou práci s klientem. Jde o „léčbu“ v širším slova smyslu, kam patří nejen medicínské služby, ale všechny specializované služby, které jsou poskytovány současným nebo bývalým uživatelům drog v souvislosti s jejich užíváním psychotropních látek, tj. různé typy ambulantní léčby a služeb, nemocniční péče, rezidenční léčba v terapeutických komunitách, nízkoprahové služby zaměřené na snižování rizik plynoucích ze zneužívání drog, léčba a služby ve vězení atd. Kniha „Základy klinické adiktologie“ je jedinou publikací svého druhu na trhu a představuje obor ve všech jeho aspektech. Studijní příručka prezentuje nejnovější poznatky o návykových nemocech a jejich léčení. Hlavní cílovou skupinou jsou studenti lékařských fakult včetně nového bakalářského oboru Adiktologie na 1. lékařské fakultě UK, psychologie, pomáhajících profesí, lékaři, psychologové, sociální pracovníci, speciální pedagogové atd. Je určena k možnému využití jako zdroj informací pro jiné profese, které se s návykovými nemocemi dostávají do styku: pro pracovníky justice, policisty, pedagogy, pracovníky veřejné správy.

Grada Publishing, a. s., ISBN: 978-80-247-1411-0, 392 stran, 479 Kč

Publikaci si můžete objednat na stránkách www.adiktologie.cz (časopis Adiktologie, online objednávka).

**Redakce časopisu Adiktologie, Centrum adiktologie, PK 1. LF UK v Praze,
Ke Karlovu 11, 120 00 Praha 2 / e-mail: journal@adiktologie.cz / www.adiktologie.cz**